

NOWE TECHNOLOGIE W PRAWIE PRYWATNYM

ODWOŁANIE ELEKTRONICZNEGO OŚWIADCZENIA WOLI

S tosownie do przepisu art.60 ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (Dz.U. Nr 16, poz.93 z późn. zm., dalej: kc), wola osoby dokonującej czynności prawnej może być wyrażona przez każde zachowanie się tej osoby, które ujawnia jej wolę w sposób dostateczny. Podobnie szeroką definicję oświadczenia woli przyjęła Komisja Kodyfikacyjna Prawa Cywilnego w projekcie nowego kc¹. Możliwość składania oświadczeń zgodnych z wolą podmiotu jest realizacją zasady ogólnej prawa cywilnego autonomii woli, która statuuje swobodę kształtowania stosunków cywilnoprawnych przez czynności prawne². Pojęcie autonomii woli jest szersze niż pojęcie swobody umów, bo dotyczy także jednostronnych czynności prawnych³. Zatem również pojęcie swobody formy czynności prawnej jest szersze niż pojęcie swobody umów⁴.

Można więc przyjąć, że złożenie oświadczenia woli następuje na skutek podjęcia wewnętrznej decyzji przez podmiot. Twierdzenie to skłania do rozważenia, jaki jest stosunek wewnętrznej woli podmiotu do woli uzewnętrznionej poprzez złożenie oświadczenia, o którym mowa w art. 60 kc (a więc przez substrat materialny znaku⁵). Dorobek nauki prawa prywatnego można w zakresie wykładni oświadczeń woli ująć w cztery zasadnicze stanowiska: teoria woli, teoria oświadczenia, teoria woli prawnej, teoria zaufania (uzasadnionych oczekiwań). Zgodnie z pierwszą koncepcją, decydujące znaczenie mają rzeczywiste zamiary (wola) podmiotu, które to w razie sprzeczności z wolą uzewnętrznąoną powinny wywołać skutki prawne⁶. Przyjęcie takiego stanowiska stałoby jednak w sprzeczności z zasadami ogólnymi prawa cywilnego ochrony zaufania i ochrony dobrej wiary⁷ (zob. art. 5 i art. 7 kc). Przeciwnie stanowisko nazywane jest teorią oświadczenia i polega na przyjęciu, że decydujące znaczenie ma zewnętrzny przejaw woli podmiotu, tak jak był on rozumiany przez jego adresata⁸. Konsekwentne przyjęcie tej teorii mogłoby jednak prowadzić do pogwałcenia zasady autonomii woli (rzeczywistej woli) podmiotu składającego oświadczenie. Teoria woli prawnej (doniosłości prawnej, niem. *Geltungstheorie*) przypisuje woli wewnętrznej moc normującą, dzięki jej wyrażeniu na zewnątrz (wypowiedź normatywna) w postaci czynności konwencjonalnej prawnie doniosłej⁹. Pośrednią koncepcję (teoria zaufania) cha-

rakteryzuje kompromisowe uznanie, iż decydujące znaczenie przy ocenie zachowania się człowieka ma stopień rozumienia treści oświadczenia przez rozsądnego uczestnika obrotu¹⁰. Koncepcja ta znajduje uzasadnienie także w etycznym związaniu wolności z odpowiedzialnością i w koncepcji ról społecznych¹¹.

W nauce polskiej – jak wskazuje Z. Radwański – dominuje nurt obiektywistyczny, odwołujący się przy ocenie skuteczności czynności prawnych (w tym oświadczeń woli, jako ich elementów) do reguł znaczeniowych obecnych w kulturze danego społeczeństwa i ocenianych z perspektywy „rozsądnego człowieka”¹², sprawiedliwego rozkładu ryzyka czy towarzyszących okoliczności¹³. Przedstawione powyżej rozważania mają istotne znaczenie szczególnie wtedy, gdy weźmie się pod uwagę, że oświadczenie woli może być dokonane za pomocą jakiegokolwiek znaku („każde zachowanie się”), wynikającego z reguł znaczeniowych przypisywanych danemu zachowaniu¹⁴. Co więcej, oświadczenie woli może być złożone nie tylko w sposób wyraźny (np. wypowiedź językowa), ale i dorozumiany” (np. milczenie – zob. art. 68 kc).

Reguły wykładni oświadczenia woli statuuje przepis art. 65 kc, który nakazuje tłumaczyć je tak, jak tego wymagają zasady współżycia społecznego oraz ustalone zwyczaje ze względu na okoliczności, w których zostało złożone. Natomiast w umowach należy także badać, jaki był zgodny zamiar stron i cel umowy, a nie tylko opierać się na jej dosłownym brzmieniu (art. 65 § 2 kc). Jak wskazuje Z. Radwański, przepis ten znajduje zastosowanie również do oświadczeń woli wymagających dojścia do adresata¹⁵. Skuteczna interpretacja oświadczenia woli zależy od właściwego rozpoznania specyfiki języka oraz systemu informacyjnego, w którym on funkcjonuje (kontekst językowy, reguły znaczeniowe)¹⁶.

Zgodnie z przepisem art. 60 kc, można wyróżnić postać elektroniczną oświadczenia woli. Znak ujawniony w środowisku elektronicznym będzie miał bowiem ten sam charakter, co znak wyrażony ustnie czy gestem¹⁷. Niewątpliwie ważne jest zatem oświadczenie woli złożone na elektronicznym nośniku informacji (np. w pliku poczty elektronicznej), czy na nośniku optycznym (CD-ROM)¹⁸. Warunkiem ważności takiego oświadczenia woli jest możliwość wskazania osoby od której ono pochodzi.

¹ Przepis art. 78 § 2 projektu nowego kc brzmi: „Oświadczeniem woli jest każde zachowanie się osoby, którym wyraża ona wolę wywołania skutków prawnych polegających w szczególności na powstaniu, zmianie albo zgaśnięciu stosunku prawnego.”; projekt dostępny na stronie <http://www.ms.gov.pl/kkpc/kkpc.php>, (10.07.2009).

² Z. Radwański, *Prawo cywilne – część ogólna*, Warszawa 2005, s. 18.

³ A. Stelmachowski, *Zarys teorii prawa cywilnego*, Warszawa 1998, s. 88.

⁴ J. Janowski, *Elektroniczny obrót prawny*, Warszawa 2008, s. 147.

⁵ W.J. Kocot, *Wpływ Internetu na prawo umów*, Warszawa 2004, s. 318.

⁶ Koncepcja ta żywotna była w pandektystycznej nauce prawa cywilnego, głównie u F. Savigny'ego, zob. Z. Radwański, *Teoria umów*, Warszawa 1977, s. 37; E. Skowrońska-Bocian, *Prawo cywilne – część ogólna. Zarys wykładu*, Warszawa 2005, s. 178; W.J. Kocot, *Wpływ...*, s.52 i n.

⁷ Z. Radwański, *Prawo cywilne...*, s. 19.

⁸ Tamże, s. 218, W.J. Kocot, *Wpływ...*, s. 54.

⁹ J. Janowski, *Elektroniczny...*, s. 297; Z. Radwański, *Teoria...*, s. 43-44.

¹⁰ W.J. Kocot, *Wpływ...*, s.61.

¹¹ Z. Radwański, *Teoria...*, s. 47; P. Machnikowski, [w:] E. Gniewek (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, Warszawa 2011, s. 147 i n.

¹² Z. Radwański, *Teoria...*, s. 48; tenże, *Prawo cywilne...*, s. 218.

¹³ W.J. Kocot, *Wpływ...*, s. 62.

¹⁴ Z. Radwański, *Prawo cywilne...*, s. 232 i n.

¹⁵ Tenże, *Teoria...*, s. 50; podobnie: P. Machnikowski, [w:] E. Gniewek (red.), *Kodeks...*, s. 162.

¹⁶ Tamże, s. 54; J. Janowski, *Elektroniczny...*, s. 296; P. Machnikowski, [w:] E. Gniewek (red.), *Kodeks...*, s. 163 i n.

¹⁷ J. Janowski, *Elektroniczny...*, s. 313.

¹⁸ Tak też: D. Szostek, *Czynność prawna a środki komunikacji elektronicznej*, Zakamycze 2004, s. 48 i n.

Co istotne, dla ważności takiego oświadczenia woli nie jest konieczne użycie podpisu elektronicznego¹⁹.

W związku z tym, że umowa dochodzi do skutku poprzez zgodne oświadczenie woli dwóch lub więcej stron, jasne jest, iż elementem umowy będą tylko oświadczenia skierowane do adresata. W tym kontekście kluczowe znaczenie ma chwila złożenia oświadczenia woli innej osobie. Zgodnie z przepisem art. 61 § 1 zd. pierwsze kc, oświadczenie woli, które ma być złożone innej osobie, jest złożone z chwilą, gdy doszło do niej w taki sposób, że mogła zapoznać się z jego treścią. Przepis ten jest dowodem na przyjęcie przez prawodawcę teorii doręczenia, zamiast teorii: złożenia oświadczenia, wysłania, czy zapoznania się z treścią²⁰. Dla uznania, że oświadczenie woli zostało złożone drugiej osobie wystarczy sam fakt znalezienia się oświadczenia we władztwie adresata, a nie – faktyczne – zapoznanie się z jego treścią.

W myśl zaś przepisu art. 61 § 2 kc, oświadczenie woli wyrażone w postaci elektronicznej jest złożone innej osobie z chwilą, gdy wprowadzono je do środka komunikacji elektronicznej w taki sposób, żeby osoba ta mogła zapoznać się z jego treścią. Jak słusznie zauważa E. Skowrońska-Bocian, ustalenie chwili, w której oświadczenie woli doszło do adresata ma znaczenie dla wskazania momentu zawarcia umowy²¹. Ustawodawca definiując moment dojścia oświadczenia woli w postaci elektronicznej do adresata posłużył się pojęciem „środka komunikacji elektronicznej”, którego definicji należy poszukiwać w ustawie z dnia 18 lipca 2002 r. o świadczeniu usług drogą elektroniczną (Dz.U. Nr 144, poz. 1204 ze zm.), której przepis art. 2 pkt 5 stanowi, że środkami komunikacji elektronicznej są rozwiązania techniczne, w tym urządzenia teleinformatyczne i współpracujące z nimi narzędzia programowe, umożliwiające indywidualne porozumiewanie się na odległość przy wykorzystaniu transmisji danych między systemami teleinformatycznymi, a w szczególności – poczta elektroniczna. Zgodnie zaś z przepisem art. 2 pkt 3 tejże ustawy, przez system teleinformatyczny należy rozumieć zespół współpracujących ze sobą urządzeń informatycznych i oprogramowania, zapewniający przetwarzanie i przechowywanie, a także wysyłanie i odbieranie danych poprzez sieci telekomunikacyjne za pomocą właściwego dla danego rodzaju sieci urządzenia końcowego. Zatem, jak wskazuje K. Korus, oświadczeniem woli w postaci elektronicznej mogą być tylko dane w postaci elektronicznej (a nie, np. wydruk pliku) wyrażone (utrwalone) na odpowiednim do ich przechowywania nośniku. Oświadczenie woli jest złożone w postaci elektronicznej wtedy, gdy jest przekazane adresatowi za pomocą sieci telekomunikacyjnych. Fizyczna wymiana nośników zawierających oświadczenia woli wyrażone w postaci elektronicznej nie będzie zatem traktowana, jako złożenie oświadczeń woli w postaci elektronicznej²². Odmienne stanowisko zdaje się zajmować J. Gołaczyński, który stosuje miano „elektronicznej” do umowy zawartej wskutek wymiany nośników informatycznych zawierających oświadczenia woli wyrażone w postaci elektronicznej²³. Zwolennikiem tego poglądu jest też W. Dubis, który uważa, że do oceny chwili złożenia oświadczenia woli w postaci elektronicznej, niewprowadzonego do sieci teleinformatycznej (ale np. zapisanego na dyskietce i prze-

ślanego listem poleconym) zastosowanie znajdzie przepis art. 61 § 1 kc²⁴. Nie ulega przecież wątpliwości, że oświadczenie woli nie traci przymiotu „elektronicznego” tylko z tego powodu, że nie zostało przekazane za pomocą środka komunikacji elektronicznej²⁵.

Jak już wspomniano, oświadczenie woli, które ma być złożone innej osobie, jest składane z chwilą, gdy doszło do niej w taki sposób, że mogła zapoznać się z jego treścią. Odwołanie takiego oświadczenia jest skuteczne, jeżeli doszło jednocześnie z tym oświadczeniem lub wcześniej (art. 61 § 1 zd. drugie kc). Stosownie zaś do przepisu art. 61 § 2 kc, oświadczenie woli wyrażone w postaci elektronicznej jest złożone innej osobie z chwilą, gdy wprowadzono je do środka komunikacji elektronicznej w taki sposób, żeby osoba ta mogła zapoznać się z jego treścią. Biorąc pod uwagę powyższe twierdzenia, należy rozważyć, czy i jak *de lege lata* możliwe jest skuteczne odwołanie oświadczenia woli w postaci elektronicznej.

Na wstępie należy zauważyć, że odnośnie do składania elektronicznych oświadczeń woli ukształtowały się dwa poglądy, z których jeden zakłada, że oświadczenie woli jest złożone, gdy przeszło przez modem odbiorcy, a drugi, że złożenie oświadczenia woli następuje z chwilą zapisania go w pamięci komputera odbiorcy²⁶. Momentem dojścia do adresata oświadczenia woli w postaci elektronicznej (złożonego na przykład przy użyciu poczty elektronicznej) jest chwila spoczęcia pliku danych na serwerze obsługującym pocztę adresata. Sam moment zapoznania się z treścią oświadczenia (odebranie i odczytanie poczty) nastąpi po pewnym czasie od momentu dojścia oświadczenia woli i (z punktu widzenia teorii doręczenia) nie ma znaczenia dla skuteczności złożenia oświadczenia. Adresat będzie miał możliwość zapoznania się z treścią oświadczenia woli wtedy, gdy w normalnym toku czynności²⁷ utrzymuje swój system komputerowy w należyтым stanie, a więc takim, który pozwala, by oświadczenie woli mogło zostać zapisane w pamięci komputera. Trzeba tu jednak zauważyć, że kc nie stawia wymogu zapisania oświadczenia woli, na co dobitnie zwraca uwagę W.J. Kocot²⁸. Ryzyko niezapisania oświadczenia w pamięci komputera obciąża adresata oświadczenia woli, zatem można przyjąć, że samo przejście oświadczenia przez modem wyczerpuje przesłankę, o której mowa w przepisach art. 61 § 1 kc²⁹ i art. 61 § 2 kc. Trzeba jednak pamiętać, że niezapisanie treści oświadczenia woli w pamięci komputera adresata po przejściu przez modem jego komputera, będące skutkiem, np. awarii prądu (wina leżąca po stronie zakładu energetycznego), a więc przyczyny niezależnej od użytkownika, musi być interpretowane jako obiektywna niemożność zapoznania się z treścią oświadczenia woli³⁰. Jak zwraca uwagę J. Janowski, konieczne jest także używanie takiego formatu danych, by mógł być obsługiwany przez system informatyczny adresata, co najczęściej będzie wymagało porozumienia stron³¹.

Możliwe jest przyjęcie, iż oświadczenie woli w postaci elektronicznej może zostać odwołane na podstawie przepisu art. 61 § 1 kc, a więc poprzez kolejne oświadczenie woli, które dojdzie

²⁴ W. Dubis, [w:] J. Gołaczyński (red.), *Umowy...*, s. 30; podobnie: J. Janowski, *Elektroniczny...*, s. 310 i 325.

²⁵ Zob. też: J. Janowski, *Elektroniczny...*, s. 304; P. Machnikowski, [w:] E. Gniewek (red.), *Kodeks...*, s. 152.

²⁶ A. Stosio, *Umowy...*, s. 88; W.J. Kocot, *Wpływ...*, s. 94; D. Szostek, *Czynność...*, s. 70.

²⁷ J. Janowski, *Elektroniczny...*, s. 311; D. Szostek, *Czynność...*, s. 65; P. Machnikowski, [w:] E. Gniewek (red.), *Kodeks...*, s. 150.

²⁸ W.J. Kocot, *Wpływ...*, s. 104; podobnie: D. Szostek, *Czynność...*, s. 71.

²⁹ J. Janowski, *Elektroniczny...*, s. 334; A. Stosio, *Umowy...*, s. 88; odmiennie: D. Szostek, *Czynność...*, s. 64.

³⁰ A. Stosio, *Umowy...*, s. 90.

³¹ J. Janowski, *Elektroniczny...*, s. 310; D. Szostek, *Czynność...*, s. 66 i n.

¹⁹ K. Korus, [w:] M. Chudzik, A. Frań, A. Grzywacz, K. Korus, M. Spyra, *Prawo handlu elektronicznego*, Bydgoszcz-Kraków 2005, s. 14 i n.

²⁰ A. Stosio, *Umowy zawierane przez Internet*, Warszawa 2002, s. 86.

²¹ E. Skowrońska-Bocian, *Prawo...*, s. 181.

²² K. Korus, [w:] M. Chudzik, A. Frań, A. Grzywacz, K. Korus, M. Spyra, *Prawo...*, s. 16-17.

²³ Zob. J. Gołaczyński, [w:] tenże (red.), *Umowy elektroniczne w obrocie gospodarczym*, Warszawa 2005, s. 20.

do adresata równocześnie z poprzednim lub wcześniej. Spotyka się pogląd, że skuteczne odwołanie złożonego oświadczenia woli nastąpi wtedy, gdy adresat z oboma oświadczeniami woli mógł się zapoznać jednocześnie w normalnym toku czynności (np. pracownik osoby prawnej odbierze pocztę elektroniczną po weekendzie)³², co sugeruje jednak, że dla kwestii złożenia oświadczenia woli ma rangę zapoznanie się z nim przez oblata. Wydaje się zatem, że uzasadniony jest wniosek, iż przy porozumiewaniu się przez Internet nie jest możliwe sprostanie wymogom przepisu art. 61 § 1 kc dla odwołania oświadczenia woli³³. Co więcej, praktyka korzystania z komunikacji elektronicznej wskazuje, że nie jest możliwe złożenie oświadczenia woli i jego odwołanie w taki sposób, żeby adresat otrzymał oba takie oświadczenia woli jednocześnie lub, aby odwołanie dotarło do niego wcześniej. Jak słusznie wskazuje S. Rudnicki, z natury opisanej transmisji danych wynika, że chwila wysłania wiadomości poczty elektronicznej pokrywa się „niemal idealnie” z chwilą pojawienia się jej na serwerze odbiorczym³⁴. Można więc ostrożnie przyjmować – jak proponuje P. Machnikowski – domniemanie faktyczne, polegające na wnioskowaniu z faktu nadania oświadczenia o fakcie jego doręczenia³⁵.

Zestawienie dwóch norm – (1) odnoszącej się do wszystkich oświadczeń woli oraz (2) tylko do oświadczeń woli wyrażonych w postaci elektronicznej – prowadzić może do wniosku, że ustawodawca milczy na temat odwołania elektronicznego oświadczenia woli³⁶. Rozważenia wymaga zatem, czy możliwe jest zastosowanie przepisu art. 61 § 1 zd. drugie kc do elektronicznych oświadczeń woli. Wydaje się, że o odpowiedzi twierdzącej przesądzałby zastosowany w nim wyraz „takiego”, wskazujący, iż ustawodawca dopuszcza odwołanie każdego oświadczenia woli skierowanego do innej osoby, bez względu na sposób jego złożenia (postać, w jakiej zostało złożone). Tak więc o możliwości odwołania oświadczenia woli w trybie art. 61 § 1 kc decyduje fakt, że mamy do czynienia z oświadczeniem skierowanym do innej osoby³⁷, a bez wątplenia może ono być złożone w postaci elektronicznej. Takie rozumowanie skutkuje przyjęciem, że art. 61 § 2 kc jest konkretyzacją sposobu skutecznego złożenia elektronicznego oświadczenia woli skierowanego do innej osoby. Na gruncie kc równoważne jest w związku z tym dojście oświadczenia do drugiej strony, w taki sposób, żeby mogła zapoznać się z jego treścią, jak i wprowadzenie treści oświadczenia do środka komunikacji elektronicznej tak, by adresat mógł zapoznać się z jego treścią³⁸. W obu przypadkach nieistotne jest faktyczne poznanie treści oświadczenia przez adresata, ponieważ ustawodawca przyjmuje – dla skuteczności oświadczenia woli – teorię doręczenia, zamiast teorii zapoznania się. Zatem ustawodawca wyczerpująco normuje kwestię skutecznego złożenia oświadczenia woli w dwóch przepisach (art. 61 § 1 zd. pierwsze kc i art. 61 § 2 kc), które muszą być rozpatrywane łącznie.

Poprzedzona powyższymi rozważaniami analiza przepisu art. 61 § 1zd. drugie kc prowadzi do wniosku, że przepis ten powinien znaleźć zastosowanie zarówno do odwołania „zwykłych”

jak i elektronicznych oświadczeń woli – złożonych innej osobie³⁹. Czy jednak rzeczywiście możliwe jest, żeby odwołanie oświadczenia złożonego innej osobie w postaci elektronicznej doszło do niej jednocześnie z tym oświadczeniem lub wcześniej?

Pojawia się więc w tym miejscu istotna kwestia: w jaki sposób składający innej osobie oświadczenie woli w postaci elektronicznej będzie mógł je odwołać. W zasadzie można się zgodzić z poglądem, że odwołanie oświadczenia woli może nastąpić w każdej formie i każdym środkiem komunikowania się na odległość, bez względu na formę odwoływanego oświadczenia woli⁴⁰. Stanowisko to rozwiązuje tylko częściowo postawiony dylemat. Oczywiście, można sobie wyobrazić, że składający oświadczenie woli za pomocą wiadomości poczty elektronicznej odwołuje je telefonicznie, zanim adresat zdołał spostrzec możliwość zapoznania się z treścią pierwotnego oświadczenia. Sytuacja taka nie będzie jednak możliwa w przypadku składania elektronicznego oświadczenia woli większej grupie odbiorców – wówczas trudno będzie odwołać takie oświadczenie telefonicznie w stosunku do każdego z adresatów. Jeżeli zaś składający elektroniczne oświadczenie woli podjąłby próbę odwołania go za pomocą drugiego oświadczenia woli tego typu, wywoła sytuację, która nie podlega hipotezie przepisu art. 61 § 1 zd. drugie kc. Odwołanie oświadczenia woli nie dotrze bowiem do adresata jednocześnie lub wcześniej niż odwoływane oświadczenie woli.

Należy wspomnieć, że opracowany przez Komisję Kodyfikacyjną Prawa Cywilnego pod kierownictwem Z. Radwańskiego projekt Księgi I nowego kc prezentowane zagadnienie reguluje analogicznie, jak to uczynił ustawodawca obecnie. Zgodnie z przepisem art. 93 § 1 projektu, oświadczenie woli, które ma być złożone innej osobie, jest składane z chwilą, w której doszło do niej w taki sposób, że mogła zapoznać się z jego treścią w zwykłym toku czynności. Cofnięcie oświadczenia woli jest skuteczne, jeżeli doszło jednocześnie z tym oświadczeniem lub wcześniej (art. 93 § 2 projektu).

Przedstawiona powyżej analiza kwestii możliwości odwołania elektronicznego oświadczenia woli na gruncie obowiązujących przepisów kc prowadzi do wniosku, że oświadczenie woli w postaci elektronicznej w zasadzie nie może być w tej samej postaci skutecznie odwołane⁴¹. Na trudności napotka też składający takie oświadczenie woli, który zechce je odwołać składając oświadczenie woli w tym przedmiocie w innej niż elektroniczna formie. Stan taki nie zmienia się również w razie przyjęcia nowego kc w brzmieniu zaproponowanym dotychczas przez Komisję Kodyfikacyjną Prawa Cywilnego.

Podsumowując, trzeba więc powiedzieć, że obecna regulacja prezentowanego zagadnienia nie jest pozbawiona wad. Należałoby zatem postulować, aby kwestię odwołania elektronicznego oświadczenia woli ustawodawca rozstrzygnął *expressis verbis*. Wydaje się, że wystarczające dla zniwelowania opisanych wątpliwości byłoby dodanie do obecnego przepisu art. 61 § 2 kc zdania drugiego w brzmieniu: **„Odwołanie takiego oświadczenia jest skuteczne, jeżeli zostało złożone niezwłocznie po nim.”**. Tak sformułowany przepis przenosiłby rozważania o odwołaniu elektronicznego oświadczenia woli na grunt analizy funkcjonalnej działania składającego oświadczenie woli, niezależniając je

³² J. Janowski, *Elektroniczny...*, s. 321 i n.; A. Stosio, *Umowy...*, s. 94.

³³ W.J. Kocot, *Wpływ...*, s.111.

³⁴ S. Rudnicki, [w:] S. Dmowski, S. Rudnicki, *Komentarz do Kodeksu cywilnego. Księga pierwsza. Część ogólna*, Warszawa 2008, s. 294.

³⁵ P. Machnikowski, [w:] E. Gniewek (red.), *Kodeks...*, s. 155.

³⁶ Tak sugeruje: D. Szostek, *Czynność...*, s. 79.

³⁷ P. Machnikowski, [w:] E. Gniewek (red.), *Kodeks...*, s. 152.

³⁸ Tamże, s. 150.

³⁹ Podobnie: D. Szostek, *Czynność...*, s. 80.

⁴⁰ S. Rudnicki, [w:] S. Dmowski, S. Rudnicki, *Komentarz...*, s. 299; D. Szostek, *Czynność...*, s. 81.

⁴¹ Tak też: D. Szostek, *Czynność...*, s. 80 i n.

od przymusu hołdowania technicznym zawiłościom problemu. Na odwołanie elektronicznego oświadczenia woli należałoby wówczas patrzeć przez pryzmat rozumienia „niezwłoczności”, bez potrzeby badania spełnienia wymogu dotarcia oświadczenia woli wcześniej lub jednocześnie z oświadczeniem odwoływanym.